

yer yer onu tenkit etmekten bile çekinmemiştir. Beş bölüme ayrılan eserin birinci bölümünde Nâdir Şah'ın siyasi sahada ortaya çıkışı, yükselişi, İran'a hâkim oluşu ve Hindistan üzerine yürüyüşü; ikinci bölümde İran'a dönüşü, Herat, Buhara, Hârizm seferleri; üçüncü bölümde müellifin Kazvin'den Bağdat'a seyahati, Halep yolu ile Mekke'ye gidişi ve Cidde'den Hindistan'a varışı; dördüncü bölümde Bengal'in kısa tasviri, Nâdir Şah'ın vefatı, Ahmed Şah Dürrânî'nin seferi ve Muhammed Şah'ın ölümü; beşinci bölümde de Ahmed Şah'ın hâkimiyeti sırasındaki olaylar anlatılmaktadır. Eserin sonunda ise Bağdat ile Mekke arasındaki mesafe saat olarak tesbit edilmiştir.

Beyân-ı Vâkı'in F. Gladwin tarafından yapılan muhtasar bir tercümesi, *The Memoirs of the Hoja Abdulkurreem* adıyla yayımlanmıştır (Kalküta 1788, 1812; Londra 1793). Müellifin Mekke yolculuğunu anlatan bölümünü ise L. Langles, *Voyages de l'Inde à la Mecque* adıyla 1797'de Paris'te neşretmiştir. Eserin metninin tam bir neşri henüz yapılmamıştır. Giriş kısmında beş bölüm ve bir hâtimedden ibaret olduğu kaydedilmekte ise de hâtime kısmı hiçbir yazmada mevcut değildir.

BİBLİYOGRAFYA :

C. Rieu, *Catalogue of Persian Manuscripts in the British Museum*, London 1879-83, s. 382; H. M. Elliot, *The History of India, as Told by its Own Historians* (nşr. J. Dowson), Lahor 1976, VIII, 124-139; M. Th. Houtsma, "Abdülkerim", *İA*, I, 90; Mohammad Şafî, "Abd al-Karim Kaşmirî", *EI²* (İng.), 71-72; S. Maqbul Ahmad, "Abd-al-Karim Kaşmirî", *EI^r*, I, 125.

YUSUF HALAÇOĞLU

ABDÜLKERİM el-KUŞEYRİ

(عبدالکریم القشیری)

(bk. KUŞEYRİ, Abdülkerim b. Hevâzin).

ABDÜLKERİM-i MÜNŞİ

(عبدالکریم منشی)

Münşî Mevlevî Muhammed
Abdülkerim el-Alevî
(ö. 1851)

Leknev veya Kanpûr'da yaşamış
bir Hint-İran tarihçisi.

Hayatı hakkında bilgi yoktur. Tarih araştırmalarına olan merakı sebebiyle Süyûtî'nin *Târîhu'l-hulefâ*' ve *Târîhu Mîşr* adlı eserlerini Arapça'dan Farsça'

ya çevirmiş, İbn Hallikân'ın *Vefeyât*'ının Farsça kısaltılmış bir tercümesini hazırlamıştır. Ayrıca İngilizce'den Farsça ve Urduca'ya astronomi ve coğrafya eserleri tercüme ettiği gibi, Bengal tarihiyle ilgili bir eserle bazı hikâye kitapları da çevirmiştir.

Eserleri. 1. *Muḥârebe-i Kâbil ve Qandehâr* (Leknev 1264; Kanpûr 1267). General Pollock'un seferine kadar Afgan-İngiliz savaşlarını anlatmaktadır. Yazar, eserin ilk müsveddelerini hazırladıktan sonra Münşî Kâsım Can'ın "şehnâme" tarzındaki *Ekbernâme*'sini incelemiş, ondan bazı pasajlar alarak eserine ilâvelerde bulunmuş ve düzeltmeler yapmıştır. 2. *Târîḫ-i Pencâb Tuḥfeten li'l-aḥbâb* (Leknev 1265). Müellif, Sih savaşlarını anlattığı bu eserinde kaynak olarak İngiliz memurlarının ifadelerini ve çağdaş Urdu dilinde basılmış gazeteleri kullanmıştır. Eser, Sih dönemi Pencap'ının gelirlerine ait bir raporu, Sih antlaşma metinlerini, Pencap'taki İngiliz umumi bildirilerinin metin veya özetlerini ve bazı nâdir dokümanları ihtiva eder. 3. *Târîḫ-i Aḥmed* veya (*Târîḫ-i Aḥmedşâhî*) (Leknev 1266). Şücâül-mülk Dürrânî'nin Ludhiana'yı terkedişine ve 1840'ta İngiliz hükümetinin yardımıyla tahtı tekrar ele geçirmesine dairdir. Yazar daha sonra Dürrânîler'in tam bir tarihini yazmaya karar vermiş, Zaman Şah'ın saltanatının ortalarına kadar (1797) olan kısmı için İmâmüddin'in yazdığı *Hüseynşâhî*'yi (*Târîḫ-i Hüseynî*) esas almıştır. Eserin devamında Abdâfîler'in şeceresi verildikten sonra Ahmed Şah'ın ve onun haleflerinin dönemi ayrıntılı bir şekilde anlatılmıştır. Her üç eser Farsça yazılmış ve taş baskısı olarak neşredilmiştir.

Abdülkerim-i Münşî'nin *Târîḫ-i Aḥmed* ile *Muḥârebe-i Kâbil ve Qandehâr* adlı eserleri, bir Afganistan tarihi olan *Sirâcü't-tevâriḫ*'in (Kâbil 1337) kaynakları arasındadır. *Târîḫ-i Aḥmed*, Mîr Vâris Ali Seyfî tarafından *Vâkı'ât-ı Dürrânî* adıyla Urduca'ya da tercüme edilmiştir (Kanpûr 1292).

BİBLİYOGRAFYA :

Storey, *Persian Literature*, London 1970, II/1, s. 402-404, 673; O. Mann, "Quellenstudien zur Geschichte des Aḥmed Şâh Dürrânî", *ZDMG*, LII (1898), s. 106 vd.; E. Berthels, "Muhammed Abd-ül-Kerim", *İA*, VIII, 490-491; Mohammad Şafî, "Abd al-Karim Munshi", *EI²* (İng.), I, 72; N. H. Zaidi, "Abd al-Karim 'Alavi", *EI^r*, I, 121.

(DİA)

ABDÜLKERİM NÂDİR PAŞA

(1807-1883)

Son devir

Osmanlı kumandanlarından.

Zağra'da doğdu. Genç yaşta İstanbul'a gelerek yeni kurulan Asâkir-i Mansûre-i Muhammediyye'ye girdi ve buradan mülâzım oldu. Harbiye Mektebi'nin kuruluşundan sonra subay olarak mektep taburuna tayin edildi. 1835'te Viyana'ya gönderildi. Orada beş yıl kaldıktan sonra geri döndü ve miralay rütbesiyle Erkân-ı Harbiye başkanlığına getirildi. Tanzimat devri ileri gelenlerinin himayesiyle kısa sürede yükseldi. 1846'da feriklik rütbesiyle Dâr-ı Şûrâ-yı Askerî âzalığı ile Mekâtib-i Askeriyye nâzırlığına, ertesi yıl merkezi Bağdat'ta olan Altıncı Ordu müşirliğine tayin edildi.

Sultan Abdülaziz döneminde çeşitli yerlerde ordu kumandanlığı, valilik, ayrıca seraskerlik, bahriye nâzırlığı ve serdâr-ı ekremlik görevlerinde bulundu. II. Abdülhamid'in saltanatının ilk yıllarında çıkan 1878 Osmanlı-Rus Savaşı sırasında Rumeli ordusu kumandanı idi. Bu savaşta pek başarı gösteremeyip Ruslar'ın Balkanlar'a yayılmasına engel olmayınca padişah tarafından görevinden alındı ve Serasker Redif Paşa ile birlikte dîvânıharbe verildi. Muhakeme sonunda Rus yenilgisinin tek sorumlusu olmadığı, bunda İstanbul'daki askerî meclisin de payı bulunduğu anlaşılınca görevine iade edildi, fakat Midilli'ye gönderildi. Daha sonra Rodos'a nakledildi; 1883'te orada öldü ve Murad Reis Türbesi'ne defnedildi.

Hüseyin Avni Paşa'ya yakınlığı dolayısıyla Sultan Abdülaziz'in hal'inde rolü olduğu iddia edilenler arasında onun da adı geçer. Dürüst ve cesur bir asker olmakla birlikte kendisinden beklenen

Abdülkerim
Nâdir
Paşa

başarıyı gösteremeyen Abdülkerim Nâdir Paşa'nın, öte yandan Nâmık Paşa ile birlikte, ordunun Avrupaî tarzda teşkilatlanmasında önemli hizmetleri geçmiştir.

BİBLİYOGRAFYA :

Mehmed Esad, *Mir'ât-ı Mekteb-i Harbiyye*, İstanbul 1310, s. 11 vd.; *Sicill-i Osmânî*, III, 358; Osman Nûri Ergin, *Abdülhamîd-i Sâni ve Devri Saltanatı*, İstanbul 1327, I, 253; Lütîfî, *Târih*, İstanbul, 1328, VIII, 80; Abdurrahman Şeref, *Târih Musâhabeleri*, İstanbul 1340, s. 240; Mahmud Celâleddin Paşa, *Mir'ât-ı Hakîkat* (haz. İsmet Miroğlu), İstanbul 1983, s. 295, 412, 436-437; *TA*, I, 62-63; M. Cavid Baysun, "Abdülkerim Nadir Paşa", *İA*, I, 90-92.

ABDÜLKADİR ÖZCAN

ABDÜLKERİM SATUK BUĞRA HAN

(bk. SATUK BUĞRA HAN,
Abdülkerim).

ABDÜLKERİM et-TABERÎ

(عبدالكریم الطبری)

(bk. EBÜ MA'ŞER et-TABERÎ).

ABDÜLLATİF el-BAĞDÂDÎ

(عبداللطيف البغدادي)

Muvaffakuddîn Abdüllaatif
b. Yûsuf b. Muhammed
(ö. 629/1231)

Tabip-filozof,
çok yönlü bir İslâm bilgini.

Bağdat'ta 557 (1162) yılında doğdu. Kısa boylu zayıf nahif bir bünyeye sahip olduğundan İbn Nokta ve "Keçeci-zâde" anlamına gelen İbn Lebbâd künyeleriyle de anılır. Aslen Musullu kültür-lü bir aileye mensuptur. Babası Yûsuf ve amcası Süleyman'ın dinî ve aklî ilimlerde otorite oldukları bilinmektedir. Çağdaşı olan İbn Ebû Usaybia'nın *'Uyûnü'l-enbâ'* adlı eserinde yer alan otobiyografisine göre, çok küçük yaşta, "oyun zevkini dahi tatmadan" tahsile başladı. Kur'an-ı Kerim'i ezberledikten sonra başta hadis ve fıkıh olmak üzere, dil ve edebiyat alanlarında temel sayılan metinleri okuyarak icâzet aldı. Daha sonra bilgi ve görgüsünü arttırmak gayesiyle o devrin belli başlı ilim ve kültür merkezlerini dolaştı; gittiği her yerde ilimle meşgul oldu; ilmî sohbetlere ve münazaralara katıldı.

Mağrib'den Bağdat'a gelen İbn Tatlıf (İbn Nâilî) adlı bir bilginden aklî ve felsefî ilimleri tahsil ettikten sonra bir süre İbn Sînâ, Behmenyâr ve Gazzâlî'nin eserlerini okudu. Bağdat'ta artık kendisinden faydalanacağı bir kimsenin kalmağına kanaat getirince, 1189 yılında Musul'a geçti ve orada devrin ünlü âlimi Kemâleddin b. Yûnus'la tanışarak ondan faydalandı. Musul'da bulunduğu sırada İbn Muhâcir Medresesi'nde ve dârülhadiste müderrislik yapan Abdüllaatif el-Bağdâdî, fırsat buldukça Sühreverdî'nin eserlerini inceledi; sonra da bu işrâkî (bk. İŞRÂKİYYE) filozofunu çok ağır ve sert bir dille tenkit etti. 1190 yılında Şam'a giderek Tâceddin el-Kindî ile münazaralarda bulundu; orada da ilmî üstünlüğünü kısa zamanda çevresine kabul ettirdi. Bir yıl sonra Kudüs ve Mısır'ı ziyaret etti; Mısır'da iken Ebü'l-Kâsım eş-Şârîî, Yâsîn es-Simyâî ve meşhur yahudi filozofu İbn Meymûn gibi devrin ünlü ilim adamlarını tanıma fırsatını buldu. Tanıştığı bu kişiler arasında Ebü'l-Kâsım eş-Şârîî'ye ayrı bir değer veren Bağdâdî, ondan Fârâbî, İskender Afrodisî (Alexander of Aphrodisias) ve Themistius gibi Yeni Eflâtuncu Aristô şârihlerinin eserlerini okudu. Bu seyahatleri sırasında o yıllarda bu bölgeye hâkim olan Eyyübî hânedanından büyük ilgi gördü; özellikle Selâhaddin ve ahfadının iltifatlarına mazhar oldu ve Mısır'dan tekrar Kudüs'e, oradan da Şam'a döndü. 1199-1201 yılları arasında Mısır'da bulunan Abdüllaatif el-Bağdâdî, o yıllarda Mısır'da meydana gelen büyük kıtlığı, Mısır halkının yaşadığı maddî ve mânevî perişanlığı görmüş, bu iktisadî ve sosyal krizi ünlü *el-İfâde ve'l-i'tibâr* adlı eserinde ayrıntılı bir şekilde anlatmıştır. 1206'da Kudüs'te Mescid-i Aksâ'da, 1207'de de Şam'ın Azîziyye Medresesi'nde müderrislik yaptı. Şam'da verdiği dersler daha çok tıp alanında idi. Nitekim onun tıp ilmi ile ilgili önemli eserlerini burada kaleme aldığı bilinmektedir.

Kaynaklar, 1220-1229 yılları arasındaki seyahatleri esnasında Erzurum, Erzincan, Kemaş, Malatya, Divriği ve Besni gibi Anadolu'nun o dönemdeki önemli merkezlerine kadar uzandığını kaydeder. Bu sırada Mengüçükoğulları'ndan Alâeddin Dâvûd b. Behrâm tarafından himaye edilmiş ve bundan dolayı birçok eserini bu hükümdara ithaf etmiştir. Hayatı hummalı bir ilmî faali-

yet içinde geçen Abdüllaatif, 1230 yılında hac vazifesini yerine getirmek üzere çıktığı yolculukta doğum yeri olan Bağdat'a vardı ve kısa bir süre sonra 12 Muharrem 629'da (9 Kasım 1231) burada vefat etti.

Bazı müellifler Abdüllaatif el-Bağdâdî'yi İslâm felsefesinin hiçbir ekolünü benimsememiş bir filozof olarak gösterirlerse de onu İslâm dünyasındaki Aristocu geleneğe bağlı bir meşşâî (bk. MEŞŞÂİYYE) filozofu saymak gerekir. Çünkü o, Aristonun fizik, metafizik, psikoloji ve tabiat ilimleri alanına giren eserleri üzerinde çalışmış, bunları bazan özetlemiş, bazan da hâşiyeler yazarak gerekli açıklamalarda bulunmuştur. Ayrıca Fârâbî'nin mantık külliyyatına da şerh ve hâşiyeler yazmış, bu arada İbn Sînâ'nın "Şartlı öncüller, şartlı sonuçlar verir" teorisini ve "dördüncü şekil kıyaslar"ı reddetmiştir. Günümüze kadar ulaşan *Fi mâ ba'de't-tabî'a* adlı eserini de, Aristonun mal edilen apokrif eserlerden biri olan ve Ortaçağ hıristiyan âlemiyle İslâm dünyasında çok tutulan *el-Hayrül-mahz'*in etkisinde kalarak yazmıştır. Bütün bunlar Abdüllaatif el-Bağdâdî'nin Yeni Eflâtuncu şârihlerin etkisinde kalan Fârâbî-İbn Sînâ ekolüne bağlı bir meşşâî filozofu olduğunu göstermektedir.

Klasik kaynaklarda ona ait eserlerin geniş bir listesi yer almaktadır. Tıp, felsefe ve mantık alanları başta olmak üzere 160'tan fazla eseri vardır. Bunların elli üçü tıp ve farmakoloji, dördü zooloji, dördü botanik, yirmisi mantık, on sekizi felsefe, on üçü nahiv, sekizi hadis, ikisi tefsir, ikisi fıkıh, ikisi kelâm, onu metodoloji ve tarih, dördü de ahlâk ve siyaset konularında kaleme alınmıştır. Geri kalanları ise dil, edebî tenkit, matematik, seyahat hâtıraları, mineraloji gibi çok değişik ve farklı konulardadır. Kaynakların verdiği bu listeden günümüze kadar ulaşanların sayısı ise ancak birkaç eserden ibarettir.

Bunların içinde, onun Batı'da ve İslâm âleminde bilinen en meşhur eseri *el-İfâde ve'l-i'tibâr*'dır. Mısır'da bulunduğu sırada kaleme aldığı hacim bakımından küçük, fakat muhteva açısından çok zengin olan bu eser, o dönemdeki Mısır'ın coğrafî, topoğrafik, sosyal ve iktisadî durumu hakkında oldukça değerli bilgiler vermektedir. Eser XVIII. yüzyıl başlarından itibaren Batı dünyasında da tanınmış, Latince, Almanca ve